

Tysklands ruiner - befrielsens portal

BEFRIELSE GJENNOM NEDERLAG: Det gikk lang tid før tyskerne sluttet seg til Thomas Manns tanker i radiotalen fra eksil i California 10. mai 1945.

PER EGIL HEGGE

Kommentatoren er kulturredaktør i Aftenposten.

Det ble hovedtemaet under den historiske seremoni som Tysklands president ledet i det klassiske Schauspielhaus i det tidligere Øst-Berlin 8. mai: Bare gjennom Hitlers totale nederlag ble befrielsen mulig også for tyskerne.

Den politiske æren for formuleringen har tidligere president Richard von Weizsäcker fått, og han var til stede da presidentene Roman Herzog og François Mitterrand, visepresident Al Gore og statsministrene Viktor Tsjernomyrdin og John Major talte. – Også for oss var 8. mai 1945 en frigjøringsdag, sa von Weizsäcker i sin tale ved 40-årsmarkeringen i 1985.

Men Thomas Mann, som hadde tilbragt de fleste av Hitler-årene i eksil i en tysk forfatterkoloni ved Los Angeles, brukte ordene i sin radiotale til det tyske folk 10. mai, mens det ennå røk av ruinene: «... i det minste er Tysk-

land frigjort fra den forbannelse det er å hete Hitlers land. Bedre, aller mest ønskelig, hadde det vært om vi hadde frigjort oss selv. Slik kunne det vel ikke bli, befrielsen måtte komme utenfra.»

Men i Vest-Tyskland var det få som markerte 8. mai på den måten før von Weizsäcker tok bladet fra munnen i 1985. – Det ville ikke ha vært politisk mulig. Skulle Konrad Adenauer ha sagt noe slikt i 1955, ville han ha blitt avsatt med mistillitsvotum med det samme, sier historikeren Manfred Görtemaker. – Det måtte gå tid før vi mak- tet å se vår historie slik. Det avgjøren- de skiftet kom med 1968-generasjonen, mener han.

Port til fremtiden

I sin tale i det neoklassisistiske Schauspielhaus valgte president Roman Herzog en annen variant og sa at 8. mai 1945 ble en port til fremtiden, men med forankring i de beste sider av Tysklands fortid: Filosofen Immanuel Kants lovprisning av demokratiet fordi det er en statsform som gjør at lan- dene ikke fører krig med hverandre.

Seremonien foregikk midt i verdens- krigens, gjenreisningens, den kalde krigens og den tyske samlings land- skap. Teatret ble reist like etter Napo- leonskrigene. Det ble bombet i småbi- ter mot slutten av annen verdenskrig. I 1980–84 fikk Erich Honecker det gjen- reist. Fra veggene skuer marmorbyster

av fortidens og samtidens store kom- ponister ned, og fem minutters gange unna ligger det lille som er igjen av den kalde krigens mest berømte sperring: Checkpoint Charlie i Friedrichsstra- se.

Også Tsjernomyrdin satte sluttstrek for krigen og sa at verden nå ikke len- ger deler oss inn i seierherrer og besei- rede. Hans tema var forsoning, og han ble varmt applaudert da han gikk inn for nærmere samarbeid mellom Russ- land og Tyskland.

Minst flukt var det over retorikeren François Mitterrand, den eneste krigs- deltager blant talerne. Hans påtageli- ge fysiske svekkelse skapte sympati, og han fikk mer applaus enn noen av de andre. Han dvelte detaljert ved sitt tyske krigsfangenskap i 1940, og til tross for langvarig veltalenhet styrte han langt utenom sin befattning med Vichy-regimet etter hjemkomsten før han gikk inn i motstandsbevegelsen.

Visepresident Al Gore, som er født ett år etter det tolvårige tusenårsrikets sammenbrudd, trakk de historiske trådene både bakover og fremover. Han minnet om at øverstkommande- rende for de allierte styrker i Europa, senere president Dwight D. Eisenho- wer, like etter kapitulasjonen bemer- ket: «Først om 50 år vil vi kunne se om denne operasjonen har vært vellykket. Det er den bare hvis Tyskland da er blitt et stabilt demokrati.» Jeg vil gjer- ne rapportere til general Eisenhower

at oppdraget er fullført, avsluttet Go- re.

Terrorens topografi

Som en del av selvransakelsen og åpenheten byr Berlin denne våren og sommeren på utstillinger i hopetall om nederlaget og dets konsekvenser. Øde- leggelsene av Berlin og byer tyskerne ødela utfylles med detaljerte redegjør- elser om mekanismen i terroren. Med nitid nøyaktighet forteller en av utstil- lingene, «Terrorens topografi», om hvordan Himmlers, Heydrichs og Mül- lers Gestapo, innenriksdepartement og sikkerhetstjeneste la under seg byg- ning etter bygning for å få plass til sine stadig flere medarbeidere i bestialite- tens kraftsenter. Blant de politiske fanger som utførlig omtales, er såvidt vanskelige menn som senere DDR-pre- sident Erich Honecker, tatt som 23- åring i 1935, og den myrdede kommu- nistlederen Ernst Thälmann.

Åpenheten har gjort det enklere å nevne som et historisk faktum, men uten å gjøre krav på landområder, de millioner av tyskere som måtte forlate sine hjemsteder i det østlige førkrigs- Tyskland. De spilte en brysom rolle i de første etterkrigsårene med sin av- gjørende motstand mot å anerkjenne Polens nye vestgrense. I dag kan de trekkes frem – i samme åndedrag som det betones at den tyske tragedie i 1945 ikke begynte da, men i 1933, med Adolf Hitlers maktovertagelse.